

Механізми фінансового регулювання державного боргу в Україні

У даній статті запропоновано механізми фінансового регулювання державного боргу в Україні.

In the given article the mechanisms of the financial regulation of national debt are offered in Ukraine.

Ключові слова: фінансове регулювання, державний борг, управління.

Вступ. Боргова політика нашої держави характеризується відсутністю систематизованості, плановості, довгострокової спрямованості, а процес регулювання державного боргу - суперечливістю, неефективною дією різних елементів його несформованого механізму. Тому, актуальним є формування теоретичних основ фінансово-економічного механізму регулювання державного боргу, який має стати базою для створення концепції наукового управління державною заборгованістю, важливим інструментом реального впливу на раціоналізацію політики державних запозичень, запобігання борговій кризі.

Вітчизняні та зарубіжні науковці приділяють значну увагу проблемі державної заборгованості та методам управління державним боргом. Найбільшого поширення набули загальні дослідження сутності економічної категорії державного боргу, початкових етапів еволюції внутрішнього та зовнішнього державного боргу, проблем становлення ринку внутрішніх державних запозичень. Аспекти становлення та розвитку державного боргу досліджували у своїх роботах такі вітчизняні вчені: Г. Асадчий, Т. Вахненко, В. Глущенко, Г. Калач, В. Козюк, В. Корнеєв, Г. Кучер, І. Лютий, М. Макаренко, К. Швабій. Основні складові управління державним боргом у контексті зарубіжного досвіду розглянуті у роботах О. Будякова, В. Вавілова, Є. Гасанова, М. Карліна, Г. Рибалко, В. Тіткова, І. Хакамади.

Постановка завдання. Однак на сьогодні у вітчизняній теорії та практиці залишається несформованим фінансове регулювання державного боргу.

Державний борг як економічна категорія розкриває сутність фінансового регулювання державного боргу через відображення економічних відносин і законів його функціонування.

Основою формування державного боргу є державні позики, що визначаються як кредитні відносини у яких позичальником чи кредитором є держава чи місцеві органи влади. Державні позики є однією з форм залучення грошових коштів на покриття державних видатків і мають соціальний зміст, що визначається природою і функціями даної держави [9].

Аналіз державного боргу як об'єкту фінансового регулювання вимагає розгляд його у взаємозалежності з різними аспектами суспільно-економічного життя держави. К. Маркс досліджував категорію державний борг в аспекті політичної економії, розкривав її сутність у зв'язку з виробничими відносинами та іншими видами суспільних зв'язків. Вивчаючи роль боргу в розвитку податкової системи К. Маркс зазначав, що державний кредит був тільки новим засобом підвищення податків і задоволення нових потреб класу буржуазії [5]. Також К. Маркс аналізував роль державного боргу у зв'язку з історичними особливостями політичного розвитку країни на прикладі Франції і дійшов висновку, що „державний борг, тобто відчуження держави - все рівно: деспотичного, конституційного чи республіканського - накладає свій відбиток на капіталістичну еру” [4] У формі кредитування держави, за суттю, здійснюється „продаж державної влади” буржуазному класу, причому в якості її „мінової вартості” виступав курс облігацій державних позик, тобто їх ціна на біржі [6].

Результати. На нашу думку, найбільш повним є наступне визначення: державний борг - це сума державних фінансових зобов'язань за випущеними і непогашеними внутрішніми та зовнішніми позиками і кредитами.

На сьогодні в Україні державний борг поділяється на внутрішній і зовнішній відповідно до валюти зобов'язань: борги, деноміновані у гривнях, вважаються внутрішніми, а деноміновані в іноземній валюті - зовнішнім.

Для розроблення комплексу заходів регуляторно-фінансового характеру, доцільно було провести аналіз показників динаміки і структури державного боргу протягом останніх п'яти років.

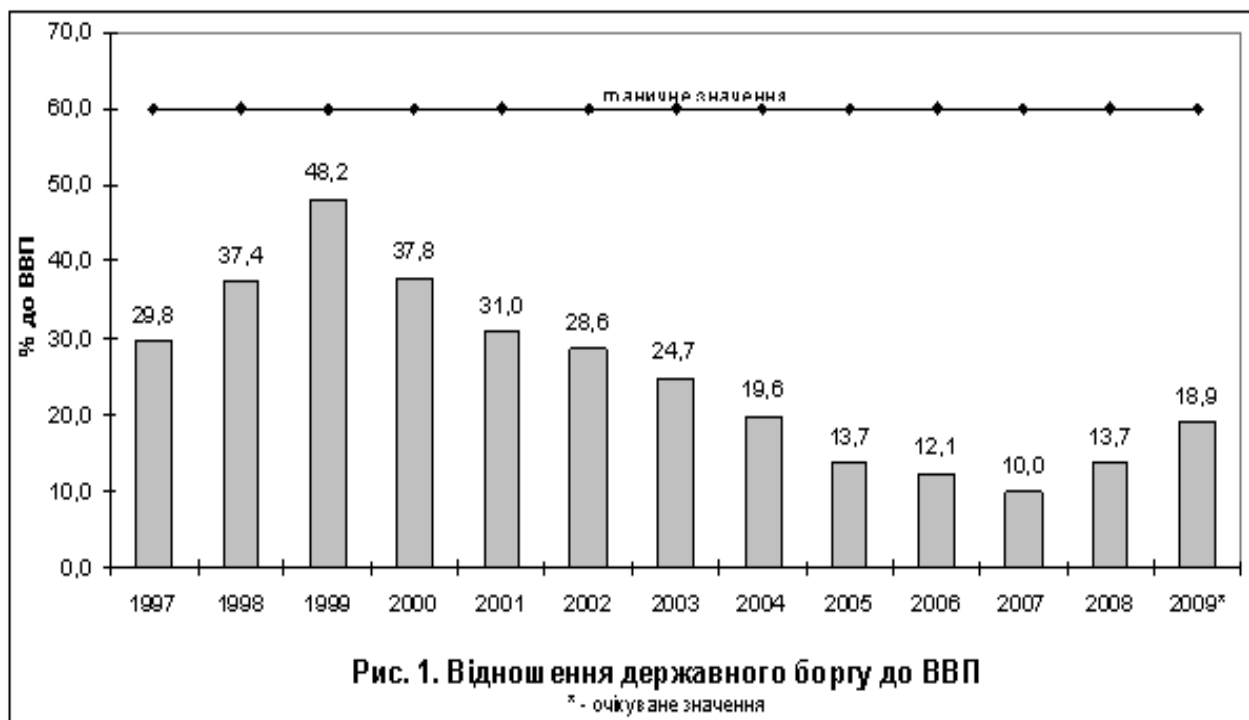
Таблиця 1

**Державний та гарантований державою борг України
за 2005 – 2009 рр., тис. грн.**

	31.12.2005	31.12.2006	31.12.2007	31.12.2008	31.12.2009	31.01.2010
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	78 146 568,00	80 548 517,36	88 744 741,81	189 410 386,82	301 512 736,92	301 538 747,28
Державний борг	63 145 424,80	66 113 786,31	71 294 278,30	130 689 649,38	211 624 191,42	212 133 243,04
Внутрішній борг	19 188 290,90	16 607 712,12	17 806 386,34	44 666 547,59	91 070 076,77	92 193 407,08
1. Заборгованість перед юридичними особами	10 023 470,23	7 695 391,45	9 146 565,67	33 521 860,40	87 631 511,00	88 754 841,50
2. Заборгованість перед банківськими установами	9 164 820,67	8 912 320,67	8 659 820,67	11 144 687,19	3 438 565,77	3 438 565,58
Зовнішній борг	43 957 133,90	49 506 074,19	53 487 891,96	86 023 101,79	120 554 114,65	119 939 835,96
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	13 328 476,08	12 819 444,50	12 542 576,19	24 555 996,44	67 764 170,74	67 235 901,56
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	11 928 138,90	10 749 723,48	9 778 883,02	13 280 744,66	12 540 707,77	12 466 918,45
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	3 372,90	1 430,65	379,35	555,03	585,37	572,69
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	18 697 146,02	25 935 475,56	31 166 053,40	48 185 805,66	40 248 650,77	40 236 443,26
Гарантований борг	15 001 143,20	14 434 731,05	17 450 463,51	58 720 737,44	89 888 545,50	89 405 504,24
Внутрішній борг	966,25	966,25	1 000 966,25	2 000 966,25	14 062 842,64	14 058 808,21
1. Заборгованість перед юридичними особами	11,60	11,60	1 000 011,60	2 000 011,60	6 366 690,05	6 366 690,05
2. Заборгованість перед банківськими установами	0,00	0,00	0,00	0,00	7 695 197,94	7 691 163,51
3. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	954,65	954,65	954,65	954,65	954,65	954,65
Зовнішній борг	15 000 176,95	14 433 764,80	16 449 497,26	56 719 771,19	75 825 702,86	75 346 696,03
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	7 117 296,29	5 105 481,59	3 358 706,54	38 656 390,28	51 432 076,94	51 190 722,03
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	118 505,66	91 121,15	56 065,60	15 332,73	0,00	0,00
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	2 929 000,00	4 570 120,39	9 041 016,78	12 985 298,16	5 194 877,82	5 131 578,07
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	4 835 375,00	4 667 041,67	3 993 708,34	5 062 750,02	19 198 748,10	19 024 395,93

За представленими даними можна визначити, що більша частка державного боргу України є зовнішнім боргом і це є негативним фактором щодо формування економічної безпеки держави і на основі даної оцінки можна зробити висновок про те, що протягом 2005-2009 років абсолютне значення і сукупного державного боргу і внутрішнього державного боргу зростало, але темпи зростання були помірними.

Відношення державного боргу до обсягу ВВП за досліджуваний період відображено на рисунку 1.

Як бачимо з рисунку 1 до 2007 року відношення державного боргу до ВВП постійно зменшувалося за рахунок підтримки його на відносно стабільному рівні, з одного боку, та високих темпах економічного зростання – з іншого. Критичне значення показника, яке визначене в Бюджетному кодексі України, складає 60%. Як свідчить наочне відображення даного показника, цей показник в Україні завжди перебував на рівні, далекому від критичного, і мав тенденцію до зменшення, оскільки темпи зростання ВВП перевищували темпи зростання зовнішнього боргу, що дуже позитивно характеризує стан державних фінансів в цьому періоді.

Однак, починаючи з 2008 року сума державного боргу та його відношення до ВВП зростає у зв'язку з розгортанням кризових явищ і, відповідно, зростанням потреб держави у державних запозиченнях, з одного боку, та у зв'язку з пригніченням економічної активності – з іншого.

Безпосередньо фінансове регулювання державного боргу - це комплекс заходів регуляторного характеру, що застосовуються державою у сфері внутрішніх та зовнішніх запозичень, з метою їх ефективного залучення, використання та обслуговування.

Фінансове регулювання державного боргу характеризується нами як складний процес з багаторівневою структурою, яка включає в себе чітко визначену мету, функції, принципи, суб'єкт та об'єкт регулювання. Здійснюючи аналіз структури фінансового регулювання державного боргу доцільно розглянути постадійну структуру даного процесу, яка на нашу думку, може бути представлена у вигляді схеми, наведеної на рис. 2.

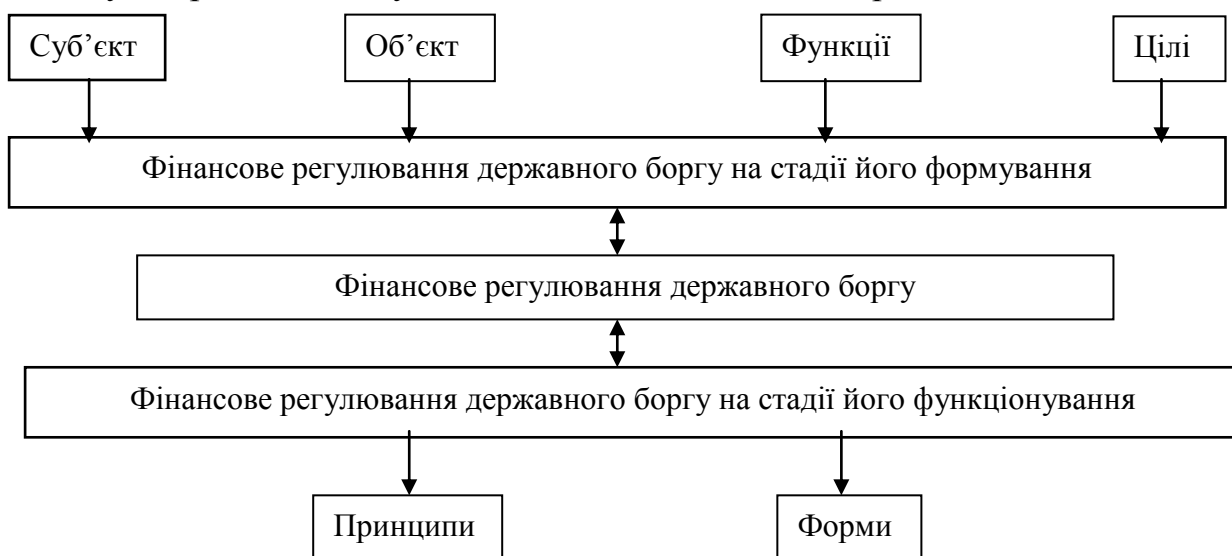

Рис. 2. Постадійна структура фінансового регулювання державного боргу

Фінансове регулювання державного боргу є складним процесом, в основу формування якого мають бути покладені наступні принципи:

- суміщеності і комплексності - полягає у тому, що всі елементи системи складають єдиний механізм, спрямований на створення цілісної системи регулювання;

- надійності та безперервності - проявляється у створенні фінансово-економічних умов, за яких досягаються стабільність функціонування державного боргу;

- планомірності - система регулювання має бути націлена на взаємозумовлене і послідовне вирішення поточних і довгострокових завдань розвитку державного боргу;

- динамізму - механізм регулювання повинен мати високу адаптивність до змінних вимог зовнішнього і внутрішнього середовища.

Зазначимо, що головним при формуванні ефективної системи регулювання є дотримання принципу суміщеності і комплексності, тобто забезпечення умов досягнення стійкості системи та максимальної взаємозумовленості усіх її елементів [5].

У загальному вигляді фінансове регулювання державного боргу містить наступні основні елементи: боргова політика, боргове планування і прогнозування, погашення і обслуговування боргу, облік і оцінка державних запозичень, контроль за використанням запозичених коштів, методи управління державними боргом, фінансові важелі, інформаційне, правове і нормативне забезпечення (рис. 3) [5].

Рис. 3. Поелементна структура фінансового регулювання державного боргу

Висновки. Таким чином, фінансове регулювання державного боргу повинно базуватися на борговій політиці, яка є основним його елементом і функціонувати базуючись на принципах: повнота та своєчасність виконання зобов'язань, мінімізація вартості боргових зобов'язань, збереження обсягу прямих та умовних зобов'язань на економічно безпечному рівні з урахуванням

всіх можливих ризиків. В умовах зростання витрат на обслуговування державного боргу, розробка і впровадження засад боргової політики має відбуватися у тісному зв'язку і узгодженістю з фіскальною політикою держави, що надасть можливість збалансувати економіку країни.

Література

1. Башинська О.М. Формування та обслуговування державного зовнішнього боргу // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 67–78.
2. Бриндак Д. Класифікація боргових цінних паперів // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 117–120.
3. Вавилов Ю.Я. Государственный долг: Учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по экон. спец. / Финансовая академия при Правительстве РФ. — 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Перспектива, 2007. – 256 с.
4. Гегель Георг Вильгельм Фридрих Наука логики. Ч. 2. Субъективная логика. – СПб.: Наука: С. – Петерб. изд. фирма, 1997. – 854 с.
5. Дудченко В. Державний борг як об'єкт регулювання // Економічний аналіз: Зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. Випуск 2 (18). – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 82–87.
6. Дудченко В.Ю. Зарубіжна практика регулювання державного боргу // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Економічна серія. – 2007. – № 786. – С. 109–114.
7. Дудченко В.Ю. Сутність та основні засади програми регулювання державного боргу // Розвиток фінансово – кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи: Тези доповідей 3 Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених, 25-26 жовтня 2007 р. / Відп. за вип. Б. І. Пшик. – Львів: ЛІБС УБС НБУ, 2007. – С. 36–38.
8. Заверуха І. Правові проблеми класифікації державного боргу // Право України. – 2007. – № 3. – С. 51–55.
9. Заверуха І. Теоретико-правові передумови визначення інституту державного боргу // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 12. – С. 127–131.
10. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>